

UN PROJECTE BEN TEIXIT: “L’ART REIAL D’EMPAITAR BARRETS”

Joan Soler i Jiménez

Entre els anys 2005 i 2007, el Centre de Documentació i Museu Tèxtil (CDMT) ha estat treballant en la col·lecció documental i bibliogràfica que l’industrial del tèxtil Ricard Viñas i Geis (1893-1982) va vendre, conjuntament amb la seva col·lecció de teixits antics, a la Diputació provincial de Barcelona l’any 1957. Des d’aquell any, i després de la seva ubicació definitiva al Museu Provincial Tèxtil de Terrassa (anterior Museu Tèxtil Biosca i actual CDMT), mai no havia estat objecte d’estudi. Amb el desenvolupament del projecte que ha rebut el nom de “L’art reial d’empaitar barrets” s’ha volgut donar sortida a aquesta col·lecció, fer-la accessible a la comunitat científica i difondre els coneixements que poden oferir tant els documents manuscrits com els llibres antics que la integren, a fi i efecte de reconstruir la història del teixit a la Catalunya i a l’Espanya d’època de la baixa edat mitjana i moderna.

Per començar, convé diferenciar, a l’interior de la col·lecció, una part documental i una part bibliogràfica. Pel que fa a la primera, hi hem trobat documents des del segle XIV fins al segle XVIII, escrits la majoria d’ells en escriptura cortesana i processal, unes escriptures de difícil accés fins i tot a l’ull especialitzat. Aquesta ha estat una de les grans dificultats a l’hora de destil·lar-ne el contingut. Pel que fa a la part bibliogràfica, es conforma essencialment de legislació d’època al voltant dels usos i abusos en la indumentària i al voltant de les pràctiques artesanals i industrials en el món dels teixits. El vocabulari jurídic i el llarg repertori de clàusules poden fer feixuga la lectura d’alguns dels documents. La tasca principal ha estat la interpretació adequada del contingut dels textos a fi i efecte d’oferir-ne un resum exhaustiu i clar, a l’abast del criteri més científic, però, sobretot, a l’abast del públic en general. Era important, com a premissa inicial de tot el projecte, que del resultat de les investigacions en reeixís un producte clar, malgrat que la col·lecció documental i bibliogràfica de Ricard Viñas no deixa de ser material per a especialistes.

Sota la coordinació d’Eulàlia Morral i amb la precisió tècnica de Sílvia Saladrigas, responsable de la biblioteca del CDMT, s’ha dut a terme tot el treball. Sílvia Saladrigas ja havia descrit la col·lecció, en un breu però concís article on es presentava la col·lecció. La descrivia com “un conjunt de més de 400 documents, tant públics com privats, conservats en bon estat i de contingut divers –reials ordenances, pragmàtiques, inventaris, llibres de gremis, ordres de pagament, documents jurídics, llistes de preus, cartes, discursos, informes i memòries–, la cronologia del qual abasta un període comprès entre els segles XIV i XIX.” Aprofita per a descriure diferents grups facticis: 69 manuscrits, pragmàtiques que publiquen lleis sobre quines persones estaven autoritzades a portar robes de seda, ornamentació d’or o per al dol, sobre la manera de treballar i vendre els teixits, sobre indumentària femenina i les

recopilacions que en diferents anys generaven corpus jurídic. Prossegueix valorant alguns textos jurídics dels regnes de Castella, l'Aragó, València i Catalunya. Dedicava alguns comentaris als inventaris, els memorials de béns, taxacions i llistes d'obsequis, i també a les súpriques que al llarg del segle XVII solien formular els gremis barcelonins per a impedir l'entrada de productes estrangers i per a frenar els desajustos del lliure comerç. En fi, en poc més de 15 pàgines desgrana de manera sintètica la varietat i la multiplicitat de fonts que conformen la biblioteca i els documents de la col·lecció Viñas, tot esperant, tal com diu al paràgraf final de l'article, poder-ne facilitar la consulta i donar a conèixer un patrimoni que, fins al moment, ha romàs pràcticament inèdit.¹

S'ha treballat amb aquesta voluntat. El resultat dels gairebé dos anys de treball ha estat un catàleg de més de sis-cents pàgines, amb 325 ítems descrits, datables entre el 1384 i el 1805, les transcripcions de tots els documents manuscrits existents i la realització d'una fitxa informativa sobre cadascun d'ells, on hom hi trobarà el títol original de l'obra o el seu íncipit, els aspectes formals de cada element, les referències catalogràfiques actuals i antigues, les diferents autoritats que participen o apareixen als documents o llibres i un resum complet i funcional del contingut. A més, s'han elaborat diferents índexs que complementen i faciliten l'accés als originals; en concret: un índex toponomàstic, un índex d'oficis, un índex de confraries, fàbriques i gremis, i un índex de matèries o index rerum. En aquest darrer índex hom hi trobarà una extensa llista de tipologies de teixit, indumentària o estris de treball.

Paral·lelament s'ha descrit cada ítem al catàleg informatitzat del CDMT, amb el programa informàtic Glass, s'ha avaluat l'estat de conservació de cada unitat i, com a colofó del projecte, s'ha procedit a la digitalització d'una gran part dels exemplars de la col·lecció, tasca que ha dut a terme l'empresa Ad-Hoc durant els mesos de febrer i abril del 2007.

El catàleg que s'ha realitzat no ha estat ordenat cronològicament. S'han realitzat nou blocs temàtics, ordenats internament, ara sí, de manera cronològica; en primer lloc, perquè a la col·lecció Viñas ja es detectava una certa homogeneïtat en algunes tipologies documentals i en algunes temàtiques, i en segon lloc perquè no aprofitar les connexions que es dilucidaven entre documents probablement hauria significat perdre algunes de les potencialitats de la col·lecció.

Repassem a continuació, un per un, els distints blocs temàtics, i descriurem amb detall el tipus d'informació que s'hi podrà trobar.

Inventaris

La diplomàtica del document notarial defineix l'inventari com la relació completa i detallada dels béns d'una persona. Habitualment, la redacció d'un inventari

es realitza després de la mort del propietari o propietària dels béns (inventari *post mortem*) i va a càrrec del marmessor testamentari o dels seus hereus. Es realitza, en primer lloc, per a deixar constància de la totalitat dels béns mobles i immobles que va deixar el difunt o difunta. En el cas que aquest hagués deixat deutes impagats, l'inventari passa a una segona fase, on es realitza l'encant o subhasta: els béns passen a subhasta pública, a fi d'obtenir el líquid necessari per a afrontar els deutes.

Sens dubte, és una de les tipologies documentals que aporten més informació al voltant de la cultura material, l'economia i la vida quotidiana de les persones, i evidentment respecte de la seva indumentària i de la manera en què es disposava i es conservava. També convé destacar la importància dels inventaris, pel que fa al vocabulari de la indumentària d'època, com també pel que fa a la distribució de segons quines peces de vestir entre les distintes capes socials.

Al present catàleg disposem d'exemples de tot tipus per a descobrir les diferències entre els diversos grups socials. No pas per atzar l'inventari d'Alonso Enríquez, cavaller de l'orde de Santiago, va ocupar 17 pàgines i es va haver de completar en dos dies diferents. La indumentària descrita és riquíssima, tant la que feia servir ell com a persona com la que es descriu per al seu cavall (CA 336). En contraposició, l'inventari dels béns del difunt Mateu Ortal, prevere de la parròquia de Sant Pere d'Octavià, a Sant Cugat del Vallès, és simple, bàsic i fins i tot escàs (CA 010).

Un cas comparable és el de l'inventari de Jaume Bolla, ferrer de Sanaüja, a la Segarra, que descriu una gran quantitat de béns arrels immobiliaris i d'eines pròpies del seu ofici. En canvi, el seu vestuari destaca per la poca varietat i per una certa austeritat. Sens dubte, i segons els béns immobles, Jaume Bolla va ser una persona benestant, però el luxe s'obviava a favor del pragmatisme (CA 051a). Aquesta impressió general, efectuada de manera potser superficial, demostra de totes maneres i a simple vista la qualitat de la informació que ofereixen els inventaris per a la història de la indumentària i els teixits, a més del seu potent valor d'expressió social.

Destaquen, pel seu luxe, les plates, joies i altres penjolls que van pertànyer als reis Felip II i Felip III, descrits per Antonio Boto, el que fou el seu guardajoies (CA 033); o els regals que va oferir Selim II a don Joan d'Àustria, anys o potser mesos abans de la batalla de Lepant, el 1571 (CA 005). També relacionat amb un rei, en aquest cas Felip V, destaca l'inventari dels domassos procedents de la Xina i d'altres indrets de l'Àsia, dividits entre sarges blanques i sarges grogues, que es va realitzar després de la seva mort. Papallonetes, flors i pardalets adornaven profusament aquests domassos, folrats amb tafetans i finalitzats amb franges de fil d'or (CA 093).

Una altra tipologia d'inventari, semblant i gairebé equivalent al que es coneix en diplomàtica com a "memorial", són certes llistes de béns realitzades per escrivans, però sense la intercessió de la figura del notari, que dotava de legalitat tot allò que firmava. Un tipus de relacions com la que va realitzar la duquesa de Gandia,

n'Artemisa Maria Dòria Colonna, després que s'humitejaren alguns dels cofres on guardava una part del seu vestuari, segons sembla com a conseqüència d'un viatge (CA 040).

Més “llista” que no pas “relació”, i més “notícia” encara que la relació de la duquessa de Gandia, són les dues “memòries”, enquadrades conjuntament, però no necessàriament d'un mateix origen, “de lo que es menester para componer la posada de una dama” (CA 097). Més que unes llistes, semblen gairebé unes instruccions. Es descriuen amb detall els efectes, les teles i la indumentària adient per a la dama i les seves criades, tot demostrant que, encara que aparentment totes poguessin tenir necessitats semblants, hi havia espai per a resoldre les necessitats particulars de totes. Així, cadascuna podria portar “ropa blanca, vestidos y joyas, lo que cada una tiene, porque en esto suele haber mucha diferencia”. En canvi, totes i cada una haurien de portar el seu “chocolatero de cobre ordinario”.

És interessant destacar, per a finalitzar, la llista dels vestits que va portar la infanta Mariana de Portugal per a la seva boda amb Gabriel de Borbó i Saxònia, el 1785 (CA 099). En aquesta llista, el luxe del vestuari enlluerna per si sol, però és més interessant, al nostre entendre, la consciència de luxe i el concepte particular de bellesa que destil·la la seva redacció. Així, s'hi destaquen “108 bestidos riquísimos bordados al más extremado gusto”, de diferents estils, però que, sense distinció, “suspenden la admiración”. A continuació, es descriuen “12 bestidos lisos de gusto mui delicado” o “26 dozenas de camisas guarnecidas de encajes preciosos”. Tan extrem era el luxe dels vestits i les guarnicions que el preu de tot això no destaca precisament per la seva modèstia. Així “una pelliza de martas zibelinas” li havia costat “120 mil *cruzados*”, i cada *cruzado* era equivalent a 16 rals espanyols: la pellissa sola valia 1.920.000 rals! Un preu semblant van sumar “los diamantes, que tiene infinitísimos, con suma preciosidad”, adquirits a París, el preu dels quals va ser d'un milió de *cruzados*, és a dir, setze milions de rals!

Memorials, comptes i cartes dotals

Aquest segon bloc agrupa aquelles tipologies documentals que, a més d'aportar relacions de béns, hi incorporen una valoració econòmica. Aquesta dada aporta un plus informatiu als ítems i els posa en relació amb la resta de béns, de manera que el lector pot avaluar amb més criteri a quin escalafó econòmic es trobava cada vestit, teixit, peça de composició o cada botó. De la mateixa manera que es poden comparar els béns a l'interior del document, es poden establir semblances o diferències amb altres documents d'una mateixa cronologia o bé d'una altra època.

D'aquests memorials en trobem en abundància, al nostre catàleg. Així, disposem del memorial de comptes que Guillem Sagrera, sastre dels ducs de Gandia, va realitzar el 1650 sobre el que aquests li devien des del 1643. Òbviament, el memorial ocu-

2

1

Lista de lo que trae particular la ^{ma. a} Ser. S. Infanta
D.ª Maria Ana de Portugal.

108. Vestidos riquisimos bordados al mar ex-
tremado gusto, unos a la Fuxca, otros
a la Griega, y otros a la Morisca, y los
demas ideales, pero todos suspenden la
admiration: las quarnieiones que los
adornan varian el gusto, pues unos
estan adornados de Diamantes, otros
de piedras precioras, y otros de perlas
finisimas, otros de Cristal de Roca, otros
de Brillantes, y los demas de Encages
magnificos.

12. Vestidos livos de gusto mui delicado.

26. Dozenas de Camisas quarnecidas de
Encages preciosos.

30. Dozenas de Enaguas quarnecidas de
Purato de Almon de tres quartas de
anchos.

1. Cubierta de Cama color Roca con rie
todo en encages que ha costado 2000-

pa 32 pàgines manuscrites, i el repertori de vestits que es va realitzar és extensíssim, com també ho és la nòmina de tipologies de teixits i el material utilitzat. Sens dubte és un dels documents més rutilants del catàleg, tant per la seva riquesa en vocabulari –el document s’inicia en castellà i finalitza en català, amb la qual cosa dóna lloc a un enorme *diccionari* castellà-català de termes relacionats amb la història del teixit i de la indumentària–, com per les dades relatives a la història del ducat de Gandia i a la història del regne d’Espanya de mitjan segle XVII (CA 066).

Un altre memorial destacat és el que el 1750 va realitzar el sastre Manuel Rodríguez, dels vestits i del material utilitzat, de gran riquesa, que havia confeccionat per a la boda de Maria Teresa Folch de Cardona, coneguda com “la princesa de Cardona”, amb Joseph Friedrich Wilhelm von Hohenzollern-Hechingen (CA 137). O el memorial de despeses realitzades en material i treball en la decoració d’una carrossa i unes cadires de la marquesa de Gouveia, a Portugal, el 1671 (CA 071).

Un memorial d’estil semblant, també informatiu i, aquest, sens dubte, vinculant, és el dels objectes i els vestits que havia de menester una senyora que volgués prendre l’hàbit del monestir de Nostra Senyora de Jonqueres, a Barcelona (CA 098). S’hi descriuen els vestits i també les donacions econòmiques que s’havien de complir a diverses persones del monestir. En el cas dels vestits, no se’n determina el preu, ja que era una despesa prèvia, a compte, de la senyoreta que ingressava al convent.

Una altra tipologia documental és la taxació o valoració econòmica d’una manufactura. Al present catàleg disposem de la taxació que el 1660 va realitzar Juan Álvarez, tapisser de la reina Mariana d’Àustria, d’una tapisseria fina de Brussel·les amb la història d’Aquil·les, el Mirmidó (CA 069). O, també, la valoració que es va fer d’altres tapisseries fines de Brussel·les pertanyents al comte de Sástago, l’any 1638 (CA 061). Si bé la primera taxació es realitzava merament per a identificar un valor econòmic, sense saber-ne el motiu, en el cas de les tapisseries del comte de Sástago es va realitzar perquè, tot i haver-les adquirit i pagat, aquestes no havien arribat a la seva destinació. Per aquest motiu, semblava condició *sine qua non* la determinació d’un valor econòmic, per al cas que, a causa de la pèrdua, calgués reclamar danys i perjudicis.

Les cartes dotals són un altre instrument documental que solen disposar de llistes de béns amb valoració econòmica. El cas de la carta dotal que Bernardina d’Aranda va realitzar a favor del seu espòs Bartolomé Martín, originari de Bedmar, a Jaén, és exemplar. El document, confirmat el 1576 pel notari Miguel Guillermo, gaudeix de *fides publica* i, per tant, no només és informatiu, sinó que va dotat d’obligacions legals i jurídiques de primer nivell (CA 076).

Finalment, volem destacar les llibretes de comptes o balanços comptables propis d’una activitat comercial. Els exemples del present catàleg provenen de “La Dependència” del senyor Nicolás Luciano, un comerç existent al final del segle XVIII a la

vila de Madrid, situat al carrer del Carmen, dedicat a la venda de teles i material de confecció. Disposem dels balanços de comptes dels anys 1795 i 1796, amb unes llarguíssimes llistes de productes venuts i de les persones que hi van adquirir diferents elements. El document, fins i tot essent d'origen comptable, cobra una vitalitat evident després de conèixer les dames i els cavallers que hi compraren, des de Madrid fins a Birmingham (CA 264-265).

Negocis

Hem agrupat en aquesta secció aquells documents que van ser generats per una acció negociadora o bé que destil·len les conseqüències de la dita negociació.

Sens dubte, el tipus documental que exemplifica més bé el resultat d'una acció comercial és la reclamació. Sabem, a partir d'ella, que el negoci no ha fructificat de la manera que es volia i entra en joc tota la maquinària jurídica que dota de seguretat i força un sistema social. En aquest cas, el nostre catàleg disposa de diverses reclamacions, de les quals la que ens ha cridat més l'atenció és la de dos diputats del comerç de Cadis, Juan Escón i Alberto Martín, que reclamen la devolució de diferents bolics i mercaderies que els comerciants Vicente del Campo, Alonso de Sierra i el neerlandès Jan de Vint, entre d'altres, havien carregat a Saint-Malo i que havien estat confiscats per les galeres d'Espanya a Gibraltar. En aquest document s'observa en poc menys d'una pàgina el comerç existent entre els ports comercials del sud d'Espanya i els del canal de la Mànega, França i els Països Baixos, així com els sistemes de transport, importació i exportació de productes entre els diferents països (CA 029).

Una altra de les circumstàncies possibles en els negocis, prèvia o fins i tot posterior a l'acció comercial, era l'obligació dels béns d'una o de les dues parts. Aquesta obligació implicava deixar una fiança disponible per al cas en què el negoci no es resolgués de forma satisfactòria per a alguna de les parts. En tenim un únic exemple al nostre catàleg, l'obligació de béns que el 1595 va realitzar la senyora Juana de la Cerda y Mendoza pel deute de 1.972 rals de plata castellans que li faltaven per pagar, de dues cadenes d'or de trossos i pedretes esmaltades de blanc, negre i roig que tenia amb l'argenter Martín González (CA 015).

Convé destacar també tota aquella documentació comptable generada durant l'administració d'una activitat comercial. Disposem, per exemple, del Llibre copiator de cartes del comerciant barceloní Marià Esteve, que transcriu totes les cartes que entre el 1770 i el 1788 va enviar als seus clients i als seus subministradors, tant catalans com espanyols. Marià Esteve comerciava amb mitges i n'era fabricant, i al mateix llibre hi trobem alguns comptes fets de manera autògrafa (CA 174). La documentació comptable és, sens dubte, la que abundarà més a partir del final del segle XVIII i durant tot el segle XIX. La sistematització de tots els assentaments

econòmics permet al fabricant un control més exhaustiu de la seva producció i una avaluació continuada del seu balanç de despeses i ingressos. La Fàbrica d'Indianes i d'altres pintats de Galí, Sanmartí i Companyia va mantenir al dia els seus comptes de despeses i ingressos en un llibre que ha arribat al nostre catàleg. El llibre és complet, perquè presenta des de les capitulacions i acords inicials entre tots els socis capitalistes fins als balanços anuals i mensuals entre el 1791 i el 1805, anys en què la Fàbrica es va mantenir activa (CA 332).

Disposicions reials de la monarquia hispànica

En aquest bloc s'han situat tots aquells documents emanats per l'autoritat sobirana del rei i que configuren un autèntic corpus documental legislatiu de primer nivell per a la història del teixit i de la indumentària castellana. Es tracta, en realitat, de les lleis emanades de l'autoritat règia per a la seva aplicació als territoris de la monarquia hispànica des del començament del segle XVI fins al final del XVIII.

Dins les tipologies documentals existents, aquella amb més potència legislativa és la *pragmàtica* o *pragmàtica sanció*, sens dubte un dels documents més freqüents al nostre catàleg i que cobreix una cronologia documental completíssima, des del 1511 fins al 1793. Una petita curiositat per a diplomàtics és que, fins al segle XVIII, la denominació del tipus de document és només la de "pragmàtica". A partir de llavors, en canvi, la denominació passa a ser sempre la de "pragmàtica sanció". L'ús del concepte en la diplomàtica reial dota el document del major nivell de la legalitat emanada directament del sobirà i, al mateix temps, consolida el que es presenta com un costum.

Les lleis, els capítols de cort i les mateixes pragmàtiques solien ser objecte de compilació de tant en tant, en volums unitaris i amb la intenció d'acumular el corpus jurídic legal en un sol volum, sens dubte el format més pràctic. Aquestes recopilacions permetien que la llei no fos oblidada.

A part de les pragmàtiques, disposem de reials provisions, reials decrets, reials resolucions, reials ordres, reials cèdules i ordenances reials. Aquest darrer tipus de norma, de marcat caràcter governatiu, administratiu i fins i tot judicial, podia ser emès pel rei, però també per d'altres autoritats competents, com ara els consells o els tribunals. Amb les seves constants recopilacions i modificacions, creaven un sistema compacte de reglamentació nova, o que revitalitzava disposicions anteriors, i que permetia exigir contínuament la seva estricta observança. La capacitat reglamentària també va donar lloc als reglaments, documents que descrivien la manera com s'havia d'aplicar de manera pràctica una disposició de rang superior, com ara una ordenança o una pragmàtica. En el present catàleg disposem d'algunes ordenances i només d'un reglament. És important informar que al bloc relatiu a gremis i fàbriques també es poden consultar algunes ordenances, amb el seu text complet.

obraje de paños

Ordenanças sobre el obraje de los paños

Lanas: Bonetes: z Sombreros. Nueuamente hechas.
De como se han de bazer: y tehir: y vender: assi los paños e stran-
geros como los que en estos reynos se hizieren.

Con preuilegio
de su alteza.

24

Aquestes ordenances, de totes maneres, no són les originals publicades i emanades del rei, sinó còpies autèntiques realitzades per a configurar el llibre d'ordenances del mateix gremi, on se solien recopilar totes les que s'atorgaven a favor seu i fins i tot d'altres documents relatius a la seva organització.

Dins dels documents executius emanats del monarca destaquen sens dubte els bans, mandats o ordres directes, publicats de manera solemne i difosos amb la màxima rapidesa. Al present catàleg hi tenim uns quants exemplars. No hem de confondre els bans amb els edictes, instruments usats en la publicació general de documents reials de qualsevol tipus, i que també trobem prolíxament als exemplars que presentem. Tant el ban com l'edicte s'afixaven als llocs públics de les ciutats i viles, a fi que la disposició reial fos notòria a tots els seus habitants. D'entre els edictes, en destaca un document emanat de l'arquebisbe de Tarragona, el qual, per ordre reial, havia de comunicar a clergues seculars i regulars la prohibició de l'ús de sempiternes, estamenyes i sarges d'origen forà. El document, òbviament, no és una disposició reial en si mateix, però sí que ha estat originat per una disposició reial corresponent (CA 257).

El nostre catàleg disposa d'algun exemple de documents dictats per algun membre del govern. És el cas del document que el secretari d'Hisenda, Miguel de Muzquiz, després de ser informat pel Consell de Castella de la mala collita de seda del 1776 a la zona de Granada, condonava els deutes que les poblacions productores de seda havien contret amb l'Estat (CA 202).

Entre aquesta tipologia hi hem d'incloure les comunicacions internes de palau, per al seu bon manteniment. Disposem de diferents comunicacions del ministre Schillace per a la confecció d'uns tendals per al palau del Buen Retiro (CA 143-144 i 146) o les instruccions del cap de tapisseria de palau, el senyor Pedro Martínez de Torres, a fi i efecte que es realitzés la neteja de les tapisseries de la reina i perquè a totes hores hi hagués a palau personal domèstic preparat per a aquestes tasques (CA 092 i 141).

En relació amb el ministre Schillace i el famós motí que el va apartar del govern de Carles III, publiquem una relació manuscrita anònima dels fets succeïts el Diumenge de Rams del 1766 a la vila de Madrid contra les decisions aparentment absurdes de Leopoldo di Gregorio, com per exemple la prohibició de l'ús de barret baix, mentre que la població patia la pujada descontrolada del preu del pa, sense que ministre o rei no fessin res de res per a solucionar-ho (CA 150). El relat inèdit que presentem no aporta, aparentment, dades diferents de les versions que es coneixen dels fets. Hi incloem, a més, unes dècimes inèdites dedicades al dit motí i a l'actuació de Schillace, d'evident mordacitat i perfectament eloqüents del que succeí aquells dies (CA 094 i 150). Sens dubte, l'exemple del motí de Schillace és il·lustratiu de com la legislació i la realitat no sempre anaven en paral·lel.

Disposicions reials a la corona d'Aragó

Al present bloc s'hi inclouen els documents que van ser emesos per l'autoritat sobirana a la corona d'Aragó i, a partir del segle XV, per l'autoritat de la Diputació del General de Catalunya, que va perdurar fins al 1714. Pel fet que formen un grup prou homogeni de documents, hem decidit unir-los en un bloc propi.

En primer lloc, en destaquen les recopilacions legislatives, tant de lleis com de capítols de cort, que realitzava la Diputació del General, sobretot amb aquells documents que afectaven la seva jurisdicció (CA 081-082 i 087). Entre tots els recopilatoris, el llibre dit “dels Quatre Senyals” era sens dubte el corpus jurídic més rellevant que regularment compilava la Diputació. L'exemplar de què disposa la col·lecció Viñas data del 1698, que reeditava, per tercera i última vegada, les dues primeres edicions, que s'havien realitzat el 1634 i el 1683. Arreplegava diferents disposicions reials, declaracions, privilegis i cartes reials atorgats des del 1413 a favor de la Diputació del General, garant i defensora de les Constitucions, els Usatges, capítols de cort i lleis generals del Principat de Catalunya.

La Diputació del General també tenia potestat executiva i l'exercia per mitjà de les crides o ordinacions, conjunt de normes emanades de la Diputació, que requerien, en tot cas, la ratificació reial. Disposem de dues compilacions d'ordinacions realitzades el 1701 i el 1704, que varien molt poc entre elles. Destaca, al present catàleg, l'“Ordinació per evitar fraus en les cotes o robes de xambre, vánovas, colxas, catifas, tapets i altres coses semblants, axí que venen i s'aporten de fora regne com les que es fan en la present ciutat”, de l'any 1703 (CA 104).

En la mateixa línia de les ordinacions, la Diputació del General també publicava les seves tarifes de preus per a les teles en comerç a l'interior de la corona d'Aragó. Disposem de les tarifes publicades el 1600, 1701 i 1704. En essència, es tracta d'un repertori vast i riquíssim de tipologies de teixits, entre molts altres components, per a la confecció d'indumentària, amb el seu preu respectiu. La sort de disposar d'una tarifa del 1600 i una altra de començament del segle XVIII permet observar amb una certa perspectiva l'evolució dels preus al llarg de tot el segle XVII, encara que, això sí, sense poder-ne avaluar les distintes fluctuacions (CA 045, 103 i 106).

Volem destacar uns altres dos documents. El primer és una carta reial de Violant de Bar, esposa del rei Joan II d'Aragó, que va dirigir el 1392 als prohoms de la ciutat de València perquè s'aixequés la prohibició de l'ús de robes de luxe per a les festivitats. La reina, per mitjà d'una argumentació bíblica i emparant-se en els salms, justificà que es revoqués la llei sobre la indumentària, a fi que la festa que es pretenia organitzar per a la seva arribada a València guanyés en alegria i vistositat (CA 002). La carta està redactada amb una vivacitat tremenda i destil·la la vanitosa magnanimitat de qui se sap superior. Es tracta, a més, de l'únic exemplar que ens

remunta a la manera en què es comunicaven les disposicions legals amb anterioritat als reis Catòlics, almenys dins el present catàleg.

El segon document és, en realitat, l'enquadernació de quatre passaports que es van expedir entre el 1770 i el 1785 a favor del comerciant barceloní Josep Voltà. Aquests documents permetien que el dit Josep anés armat, quan es dirigís a comprar llanes per a la seva fàbrica als regnes d'Aragó i de Castella (CA 175).

Del gremi a la fàbrica

Aquest és un bloc dedicat a tots aquells documents relatius al funcionament i a la personalitat de gremis i confraries, institucions d'origen medieval que gestionaven l'organització interna d'un ofici en una ciutat. Es tractava, en essència, d'una organització de poder que pretenia dirigir de manera equilibrada la demanda d'obres o productes i el nombre de tallers, mestres i aprenents en actiu, buscant garantir el treball a tots els seus associats i millorar el seu benestar econòmic. Entre d'altres qüestions, també era potestat del gremi l'atenció religiosa als seus agremiats. Per aquest motiu, els gremis rebien aquest nom de gremi o també el de confraria o germandat, de manera indistinta. Exercien de mutualitats d'ajuda als mestres, als aprenents i, sobretot, a les vídues i orfes d'antics membres del gremi. Totes tenien un patró que les beneïa i les protegia.

En contraposició, i a partir del segle XVIII, van aparèixer les fàbriques. Patrocinades pel mateix Estat, rebien les ordres directament de les autoritats superiors competents, tant pel que fa a l'organització com a la producció. En la majoria de casos es tractava de fàbriques reials, promocionades pel rei i els seus consells, així com les ordenances que les regulaven internament. En realitat, els gremis, a partir de l'ascensió de les monarquies de tipus més absolutista, es van veure sotmesos al control de l'organització estatal, però van mantenir el vessant solidari amb els seus membres, a diferència de les fàbriques, que inicialment no vetllaven pas especialment pels seus treballadors. A mesura que van avançar les fàbriques al llarg del segle XVIII, es van redactar algunes ordenances i disposicions reials per a protegir els seus treballadors.

El nostre catàleg reflecteix, sens dubte, la lenta crisi del model gremial a favor del model centrat en les fàbriques estatals que es va viure a Espanya al llarg dels segles XVII i XVIII. Una de les línies de treball que permet el catàleg és la relativa a la història dels gremis barcelonins dels segles XVII i XVIII. Disposem de diferents documents on diferents gremis entren en conflicte entre ells per a determinar amb precisió les competències respectives. D'altres posen de relleu els problemes d'alguns gremis per a controlar la producció de les seves manufactures fora de la seva organització, sobretot per part de dones que havien après la confecció de determinats productes i que es treien un sobresou a casa seva per a les seves famílies, fora del control dels gremis (vegeu-ne un cas paradigmàtic a CA 018).

Els gremis i confraries barcelonins eren autèntics grups de pressió contra les disposicions de la Diputació del General. Només cal veure la reacció massiva que va suscitar una ordinació de la Diputació a favor de l'entrada de manufactures estrangeres al Principat de Catalunya i als comtats del Rosselló i de Cerdanya. La queixa més expressiva és, sens dubte, la de la Confraria de Velluters de Barcelona, que es justifica per mitjà de les al·legacions autoritzades de Francesc Llauger i Josep Cancer, doctors en dret, apuntant que ciutats com ara Liorna i Amsterdam, igual com d'altres ciutats o llocs de negociació, no les feien riques les mercaderies que allí fan servir per a vestir-se, sinó les que n'eixien, perquè arran de l'exportació quedaven els diners a les dites ciutats i llocs (CA 043).

En un document, Aleix Tristany elabora un discurs jurídic sobre els perjudicis que experimentava la Confraria de Botiguers de Teles de Barcelona després de les noves tarifes de preus aprovades per la Diputació del General el 1653. Al discurs, Tristany hi compara els nous preus amb els del 1640, en què s'observa un clar augment. Se sol·licitava una regulació més proporcionada dels nous preus, a la vista que els motius per a l'augment se centraven en les diverses guerres que havien sacsejat la ciutat de Barcelona en aquells anys i el terrible contagi de pesta que va delmar la població barcelonina el 1650 (CA 067). Guerres i epidèmia havien provocat un descens del nombre de debanadores, torcedors i velluters, de manera que havia baixat la producció de manufactures per a la seva venda. Ignorem si la reclamació va obtenir finalment efectes positius o no.

Dins la conflictivitat entre gremis i confraries, la majoria de la documentació generada era d'origen judicial. Molts dels exemplars de què disposem són d'aquesta naturalesa; escrits, per tant, en llatí, i de vocabulari dens i especialitzat. Aquest fet en dificulta la correcta comprensió i, en la majoria dels casos, aporta poca informació sobre la realitat de les confraries i els gremis, ja que la major part del text se centra en l'aparat legal.

El document jurídic que servia d'acta fundacional d'un gremi o confraria era l'ordenança. S'hi estipulaven totes les clàusules relatives a l'organització del treball, a la manera com els artesans passaven d'aprenents a mestres, a la tipologia d'exàmens que es realitzaven, a les condicions d'ajuda social entre agremiats i, fins i tot, a la manera en què s'havia de desenvolupar la producció de les manufactures. Aquest catàleg presenta el text íntegre d'algunes ordenances. Per exemple, les de la Confraria de Tintorers de Seda i Teles de Barcelona (1741); les Ordenacions del Gremi de Botiguers de Llenç de Vic (1774) (CA 200); les Ordenances del Gremi de Corders i Espardenyers de Cardona (1778) (CA 209) o les del Gremi de Pellissers de València (1734). Aquesta última destaca pel fet que la componen 100 punts, desenvolupats en quasi 60 folis manuscrits (CA 366).

Encara que els exemplars d'ordinacions que acabem de comentar van ser emesos a mitjan i a finals del segle XVIII, la tendència va ser d'anar sufocant l'actuació dels

gremis i confraries, pel fet de ser concebuts com a rèmores del passat. El pensament il·lustrat percebia aquestes estructures com a arcaiques i va fomentar, dins els seus cercles de poder, la promoció de les fàbriques modernes i amb tecnologia avançada. Una de les accions de la seva estratègia la veiem a sengles documents on es liberalitzava el que des del poder s'anomenava "art o exercici", que fins llavors havien desenvolupat els gremis de torcedors de seda. Es va promulgar, per mitjà d'una Reial Cèdula datada el 29 de gener de 1793, que l'"art o exercici" hauria de ser lliure i comú a totes les persones "d'ambdós sexes" que s'hi volguessin dedicar. A l'interior de la disposició s'hi observa que, en realitat, el que s'argumentava era que ja no es necessitaven mestres especialitzats a torçar la seda, per l'existència de fàbriques i de maquinària que efectuaven la feina més bé i més de pressa (CA 262-263).

La promoció de noves fàbriques es constata amb intensitat a partir del 1717. D'aquell any, en tenim una reclamació realitzada per la Fàbrica de Lanasy Seda de Còrdova, en què sol·licita protecció per al comerç dels seus productes (CA 111). Però és a partir de mitjan segle XVIII que trobem la creació de noves fàbriques, com la Compañía Real de Comercio y Fábricas de Extremadura (1746) (CA 132), la Fàbrica d'Indianes de Jaume Guàrdia, a Barcelona (1748) (CA 133), la Real Compañía de Fábricas y Comercio de Requena (1754) (CA 138) o la Fàbrica Reial de Capots de Jaume Ordeix (1766) (CA 149). Amb la creació de noves fàbriques van començar a proliferar les franquícies, les ajudes i les ordenances per a l'estímul i foment de la seva producció i per a l'optimització del funcionament i l'organització.

Sobre el posicionament del govern del regne en la promoció de fàbriques, hi té sens dubte una importància cabdal l'actuació de la Real Junta General de Comercio y Moneda, durant la presidència de José de Carvajal i Lancaster, entre el 1746 i el 1754. A ell es deu la formació de la Compañía Real de Comercio y Fàbrica de Extremadura, el 1746, com a experiència pilot d'empresa estatal que va fructificar. De Carvajal tenim tres documents, en els quals intervé de manera autògrafa (CA 091, 134 i 136). Sens dubte, el més interessant és el del 24 de desembre del 1748, en el qual Jacobo José Sánchez Samaniego va informar José de Carvajal sobre el resultat del reconeixement que havien realitzat ell i el seu equip a una sèrie de fàbriques reials de producció de teixits (CA 134).

El foment i la promoció de les fàbriques van arribar al punt de protegir els seus treballadors de les diferents càrregues que l'Estat els pogués aplicar. Entre elles, l'obligació de prestar el servei militar. Disposem d'uns quants documents en què es concedeix l'exempció de complir el dit servei als treballadors de les fàbriques reials i als seus fills. També conservem el text de la Reial Pragmàtica Sanció de 2 de juny de 1786, en què Carles III va manar que no s'arrestés a les presons reials, "per deutes civils o causes lleugeres", els operaris de qualsevol de les fàbriques del regne (CA 236).

Catàlegs d'imatges

En aquest bloc es presenten vuit catàlegs o repertoris d'imatges realitzats mitjançant la tècnica del gravat. Sens dubte es tracta d'obres d'un gran valor per a observar les variades indumentàries que al llarg de la història els humans de diverses parts del món han vestit. Una interessant investigació seria la de determinar les fonts originals que van utilitzar els gravadors per a efectuar els seus treballs. Els vuit repertoris que hem catalogat ens permeten observar també els interessos de la societat en funció de les indumentàries que s'il·lustraven. Així, el 1688, Adriaan Schoonenbeek va publicar a Amsterdam la seva coneguda *Courte description des ordres des femmes et filles religieuses* que es reeditaria en alemany el 1692 a la impremta de Daniel Steudner, a Habsburg (CA 387-388). En aquest catàleg es publicaven, en primer lloc, les presumptes vestimentes d'algunes de les santes més venerades i, a continuació, la indumentària que portava cada orde religiós femení, amb una petita descripció de les seves característiques. De la mateixa manera que les diferents classes socials buscaven exterioritzar les seves particularitats en la roba que duïen, i que el vestit era element diferenciador d'estatus social, fins i tot dins la mateixa classe, semblantment els diversos ordres religiosos també determinaven les seves característiques pròpies. En alguns casos s'originaven discussions entre ordres religiosos, arbitrades per les autoritats eclesials pertinents, per a resoldre possibles ambigüïtats en la manera de dur el cingol de llana, per posar-ne un exemple, que també tenim al nostre catàleg (CA 039).

En la mateixa línia, disposem dels repertoris d'imatges realitzats pel pare jesuïta Filippo Bonanni, al començament del segle XVIII. D'una banda, va realitzar un catàleg de la indumentària dels ordres religiosos i, de l'altra, dels ordres eqüestres i militars, que es van publicar el 1723 i el 1724 (CA 389 i 478).

Un altre enfocament completament diferent va ser el de recuperar la indumentària de l'època clàssica. Així, Andreas Lens publicava *Le costume ou essai sur les habillements et les usages de plusieurs peuples de l'antiquité* (391(091)LEN). Una antiguitat que contrastava la indumentària de grecs i romans, però també la dels perses, dels germànics, dels africans i fins i tot dels habitants de la península Ibèrica i les illes Balears. De semblant estil, però d'origen humanista, era la reedició en castellà de l'obra de Cesare Vecellio i del seu germà, el conegut Ticià, *Degli abiti antichi e moderni nelle diverse parti del mondo*. El 1794 les llibreries Barco i Quiroga, de Madrid, van publicar novament el repertori dels Vecellio (CA 378-379). Tant el llibre de Lens com la recuperació del treball dels germans Vecellio pretenien assedegar la inquietud d'ordre antropològic que va generar la Il·lustració al segle XVIII.

La mateixa inquietud i el mateix interès de descobriment dels horitzons més llunyans van guiar la publicació del *Viagero universal* o *Noticia del mundo antiguo y nuevo*, traducció que va fer Pedro Estala Ribera, entre el 1795 i el 1801, de l'obra

Home de l'illa de las Zorras (a les actuals illes Malvines) (foli 15r, CA 377). Procedència: CDMT.

original que Joseph de Laporte havia editat amb el títol *Le voyageur français* entre el 1765 i el 1795. L'obra d'Estala es va disposar en 43 volums, que es van anar publicant en fascicles. A part, es va editar una col·lecció d'estampes amb les il·lustracions dels diferents volums, que al final també es van publicar amb el títol *Colección general de los trages que usan actualmente todas las naciones del mundo*. Al nostre catàleg disposem d'un exemplar de la *Colección general* que es va publicar el 1799. Les imatges, obra de coneguts gravadors, cobrien la indumentària de totes les bandes del món conegut, des d'Escòcia fins a l'illa de Pasqua (CA 370-377).

Obres morals i consells polítics

Encara que pogués semblar que no hi ha cap relació entre tots dos conceptes, els llibres i els discursos que presentem al catàleg permeten establir-hi connexions més que evidents.

Comencem amb la moralitat. Sens dubte, durant els segles XVII i XVIII, aquesta quedava dictaminada per l'Església. I és d'aquesta institució d'on procedeixen algunes de les opinions més representatives. Els elements més sancionats són el luxe i l'ús lasciu de segons quines peces de roba. Sota la forma d'una pragmàtica, és a dir, embolcallada amb la pàtina de la legalitat més absoluta, es va presentar la *Nueva premática* [sic] *contra los abusos de los afeytes, calçados, guedejas, guardainfantas, etc.*, de fra Tomás Ramón, publicada el 1635. La necessitat de la corona espanyola de reduir les despeses i la situació de crisi econòmica en què havia caigut a començaments del segle XVII va obligar a la formació d'una Junta General de Reformació, per a la repressió del luxe i de la immodèstia en els costums. Aquesta Junta, d'ordre moralista, però també repressor, vingué justificada amb obres com la de Ramón. La seva obra és quasi paral·lela a la formació de la dita Junta (CA 355).

Del mateix estil va ser el *Discurso contra malos trages y adornos lascivos*, d'Alonso Carranza, datada un any després, el 1636. De to clarament misogin i despectiu fins a l'extrem amb la figura femenina, elabora un profund discurs contra l'ostentació del luxe i de les voluptuositats femenines, perniciosos per a la temptació pecadora de l'home, i sobretot, agressiu contra el gust i la moda d'origen francès (CA 356).

La pressió, ara en diríem mediàtica, contra l'abús en l'ostentació i el luxe, va portar alguns autors a recuperar les virtuts d'antigues peces de roba, més austeres i prudents, com podia ser el vel femení. Així, devem a Antonio León Pinelo l'obra *Vélos antiguos y modernos en los rostros de las mujeres*, del 1641 (CA 386). D'orientació semblant, disposem en aquest catàleg de la justificació que es va realitzar d'un discurs que l'arquebisbe de Saragossa havia pronunciat el 1671 en què prohibia l'ús d'escots a dins de les esglésies, i sobretot durant el moment del culte diví (CA 074). I, especialment, un dels llibres emblemàtics del moment per a censurar la vanitat en l'ús de vestits luxosos i profans, a més dels escots deshonestos que incitaven a deter-

minats vicis, va ser l'obra titulada *Verdades morales*, de fra Pedro Galindo, publicada el 1678. Gairebé 360 pàgines amb gravats il·lustratius per a la sanció d'aquests comportaments, al seu entendre, amorals (CA 077).

Durant el segle XVIII la repressió de la indumentària opulenta va continuar, però sota una diversitat de formes. Perdurava, d'una banda, el discurs teològic i inquisitiu de l'Església, tal com demostra el voluminós *Contra los trajes y adornos profanos*, del cardenal Luis Antonio Belluga, bisbe de Cartagena, publicat el 1722 i reeditat un any després. Les quasi 1.000 pàgines del cardenal Belluga finalitzen amb la impressió de la Pragmàtica Sanció de Felip V "sobre trages y otras cosas" del 1723. Això exemplifica el que s'apuntava al començament, que les disposicions reials i l'opinió teològica en aquesta matèria solien anar agafades de la mà.

D'altra banda, un discurs d'ordre més polític –i fins i tot de to satíric– contra l'abús en el luxe va anar guanyant terreny davant del to dogmàtic de l'Església. Així, el 1786 Stefano Gamti escrivia la seva *Carta satírica sobre el abuso en las modas* (CA 234); Joan Sempere i Guarinos publicava una *Historia del lujo en España*, el 1788 (CA 362-363), i Felipe Rojo de Flores redactava la seva *Invectiva contra el lujo*, el 1794 (CA 364).

Això no obstant, durant tota aquesta època també es va mantenir un tipus de literatura més erudita, encara que sempre fonamentada en l'ortodòxia catòlica, de to més teològic que docent, més místic que moralista. Aquesta tendència és la que destil·len obres com el *De ornatu animae*, de fra Francisco Ortiz, del 1548 (CA 341), o la traducció al castellà que va realitzar Esteban de Uribe de *La capa*, de Tertulià, del 1631 (CA 382), o fins el mateix *De pileo*, obra del teòleg Théophile Raynaud, del 1671 (CA 359). Seguint aquest camí erudit, però de pensament més humanista, el 1665 es van publicar les obres d'Albert Rubens sota el títol *De re vestiaria*, en què es van compilar imatges sobre indumentària de l'antiguitat clàssica, però centrant-se a dotar d'elements simbòlics cadascun dels elements utilitzats en els vestits. L'obra de Rubens (CA 358) contrastaria, en aquest cas, amb el *De ornatu animae*, de fra Francisco Ortiz, que acabem de comentar.

Deixem la moralitat i centrem-nos en el discurs polític. Potser el document estrella del catàleg és el memorial de to proteccionista que Jaume Damians va escriure el 1630, on s'advocava per un increment de l'excedent comercial propi i per la prohibició de les importacions de productes estrangers al territori de la corona d'Aragó (CA 057). D'un to semblant és el discurs del capità Josep Pujol contra qualsevol tipus de negociació amb els genovesos, ja que venien a ser, segons Pujol, poc més que pirates en aigües del Mediterrani (CA 006). Francisco Vetrano, doctor en teologia, va realitzar el 1664 un compendi dels greuges que la ciutat siciliana de Messina havia comès contra el reial patrimoni espanyol (CA 357). Aquests tres exemples, juntament amb les queixes dels gremis que ja hem vist al bloc sobre els gremis i les fabri-

ques, il·lustren perfectament la contínua voluntat proteccionista de la monarquia hispànica i els obstacles constants per a fer front a l'entrada dels productes d'origen estranger, que eren un factor causant de la decadència de la producció autòctona.

Tractats tècnics

L'últim bloc el conforma una compilació de manuals i tractats tècnics, la majoria de la segona meitat del segle XVIII. No és pas casual, ja que es tracta del moment en què la primera revolució industrial emprèn el vol. Al regne d'Espanya d'aleshores, la política estatal de fomentar les fàbriques reials promocionarà, en paral·lel, l'aparició de textos sobre les novetats i les noves possibilitats de desenvolupament tècnic d'aquestes fàbriques, per tal d'augmentar-ne la producció, tant en qualitat com en quantitat. En aquest sentit, exerciran un paper important les reials acadèmies, patrocinades per Carles III, que es convertiren en centres científics de primer nivell i en institucions de gestió de les novetats més importants.

Essencialment, el nostre catàleg presenta una col·lecció prou completa de les novetats relatives a l'art de la tintoreria entre el 1766 i el 1795. La influència francesa, en aquest sentit, va ser notable. A França, l'impuls de l'enciclopedisme, de la Il·lustració i de la mateixa Revolució Industrial, en certa manera paral·lela a la britànica, generarà una gran quantitat de literatura especialitzada. Al model il·lustrat espanyol li agradarà el model francès. Per aquest motiu es farà la traducció de les obres de Berthollet sobre l'art de la tintoreria (CA 480-481, 401-402); de Pierre Joseph Macquer, sobre la tintura de les sedes (CA 398); de Delormois, sobre l'art de fer i pintar les indians britàniques (CA 407), o de Descroizelles, sobre l'art del blanqueig (CA 399), que acabaran essent traduïdes per acadèmics espanyols com ara Miguel Jerónimo Suárez, Pedro Gutiérrez Bueno o Domingo García.

De vegades, l'experiència dels fabricants ja era un grau. Així, al tintorer Luis Fernández, de València, li va permetre explicar els seus mateixos mètodes, en un *Tratado instructivo y práctico sobre el arte de la tintura* que va publicar, datat el 1778 (CA 400). D'altres fabricants, com Joseph Lapayese, també a València, fins i tot van proposar modificacions substancials a les propostes dels inventors francesos.

Però no s'acabava aquí la bonança creativa d'aquells anys. Basant-se en els models francesos, alguns autors van inventar mètodes propis, com el que Manuel Santos va presentar a la seva *Noticia instructiva para la extracción y el tratamiento de la lana*, del 1786 (CA 390).

No volem acabar aquest apartat sense mencionar una altra tipologia de manuals, alguns d'anteriors a l'època que hem tractat. Sens dubte, és un exemplar de gran valor l'edició de què disposem, del 1640, de la *Geometría y trazas pertenecientes al oficio de sastres*, del mestre Martín de Andújar. Es tracta d'un dels primers llibres de patrons de sastres editat als territoris de la monarquia hispànica,

posterior als pioners de Juan de Alcega, del 1580, i de Diego de Freyle, del 1588 (CA 065).

Uns altres dos manuals interessants, en tant que originals en el seu idioma, són el d'Antoine Nicolas Joubert de l'Hiberderie, dedicat a la labor dels dissenyadors de teixits, (CA 408) o el de Kirschbau, sobre l'art de teixir (CA 331).

Per què perseguir barrets?

Molt senzill. Ens resistíem a posar un títol descriptiu al nostre treball. Buscàvem quelcom de més analític i, sobretot, significatiu. Preteníem mostrar, per mitjà del títol, una idea força que guiés, en certa manera, la documentació presentada. Va ser revisant unes dècimes dedicades al ministre Schillace i rellegint l'informe sobre el motí del Diumenge de Rams del 1766 quan aconseguíem trobar una idea que, per ella sola, pogués conjuntar una gran part dels documents del catàleg. Perseguir els barrets, una acció en si absurda, representa l'obsessió que al llarg de la història alguns monarques van tenir per legislar sobre futilitats, mentre quedaven sense resolució els problemes realment importants dels seus súbdits. Només la reacció col·lectiva de la societat va fer, en alguns casos, que els monarques baixessin del seu núvol per a trepitjar el terra real, que no pas regi. En molts altres casos no hi va arribar a haver cap solució i tant els homes com les dones van haver de "perseguir barrets" perquè a sa majestat, i a la seva aristocràcia, simplement els va venir de gust.

NOTES:

1. SALADRIGAS, Sílvia. "Documentos con historia: el patrimonio documental medieval y moderno del CDMT": *Datatèxtil* 13, 2005, pàg. 48-67.